

ՀԻՆ ԳՐԻՔԵՐՈՒ

ՀԱՒԱՔԱՅՈՒՆԵՐ ԿԱԶՄՈՂՆԵՐԸ

Հին գրքերու առուտորը յետին տարիներուն՝ անոնց տրուած բարձր գիններուն պատճառով, շահագրգռեց որովանդակ մարդկութիւնը. իրաւամբ, մէկ քանի հատորներու համար աներեւակայիլ գումարներ պահանջուեցան. սակից մարդիկ իրենց ուշադրութիւնը դարձուցին հին մատենաներուն և ամէն ոք ջանաց գտնել հատ մը կարենալ ծախելու և շահագործելու. Սակայն այս առուտորին մէջ ալ սխալիւր շատ դուրին է, ինչպէս կը գրէ Chambers's Journal. Անփորձ մարդիկ ընդհանրապէս կը համարին թէ՛ ո՛րէ գիրք որ հին է, նմանապէս թանկարժէք պիտի ըլլայ. դժբախտաբար այս վարկածը միշտ իրականութեան չի համապատասխաներ. հին գրքերուն թանկարժէք ըլլալուն համար ալ առանձին պայմաններ կան:

Հին գրքերը՝ եթէ նոյն խնկ հազուագիւտ ալ են, շատ արժեք ունենալով պէտք են լաւ վիճակի մէջ գտնուիլ, Բացառութիւններ կրնան ըլլալ. այսպէս Շեքսպիրի գործերուն առաջին միածալ թերթը շատ աւելի արժէքաւոր պիտի նկատուի, քան յետոյ լոյս ընծայուած ամենաշքեղ տպագրութիւնները. նոյնպէս նաև ամենայարգի Pilgrim's Progressի առաջին տպագրութիւնը՝ վասն զի շատ քիչ օրինակներ միայն հրատարակուած են: Տպագրութեան սկիզբները լոյս տեսած գրքերը միշտ մեծ արժէք կը ներկայացնեն, ոչ թէ միայն առաջինները ըլլալուն համար, այլ նաև հազուագիւտ ըլլալուն համար. թէ՛ և միշտ հնութիւն և հազուագիւտ ըլլալ իրարու չեն զուգընթանար:

Գրքի մը հազուագիւտ ըլլալն ալ միայն չի բաւեր, անոր յարգը անցնելու համար. անծանօթ հեղինակի մը երկասիրութիւնը՝ ուսկից ենթադրենք որ օրինակ մը միայն գտնուի, այնքան նիւթական արժէք չի ներկայացներ, որքան առնենք օրինակ նուէն Շեքսպիրի առաջին միածալ մէկ թեր-

թը՝ որմէ գիտենք թէ տասնհինգ օրինակներ կան: Հիտուարար գրքի մը գինը անցնելու համար, չեն բաւեր միայն անոր հազուագիւտ ըլլալն ու աղէկ վիճակի մէջ գտնուիլը. երրորդ պատճառ մըն ալ կայ որ կը նպաստէ արժէքը մեծցնելու՝ հեղինակին համարը: Այս պահանջուած երեք կարևոր յատկութիւնները ունեցող ո՛րէ մատեան իր տիրոջ ամենամեծ հարստութիւն կրնայ ապահովել:

Կրնայ սլառահիւ սակայն որ մատեան մը ոչ հազուագիւտ ըլլայ, ոչ լաւ վիճակի մէջ և ոչ ալ զբաղան մասնաշատուկ արժէք մը ներկայացնէ, այսու հանդերձ յարգի ըլլայ. այս պարագան արտաքին պատճառներէ կախում ունի. ենթադրենք շատ ծանօթ անձի մը ձեռագիրը կրէ առջի էջին վրայ, կամ նոյնպէս երեւելի մէկու կողմէ գրուած ծանօթութիւններ լուսանցքին վրայ, և կամ գիրքը ականաւոր անձնաւորութեան մը պատկանած ըլլայ. ասոնց գրքին բուրովին արտաքին արժէք մը կ'ընծայեն:

Գրքի մը ինչ վիճակի և պայմաններու մէջ գտնուիլն գիտնալը, ինչպէս նաև, եթէ նկարներ կան, անոնց պայծառութիւնն և յստակութիւնն որոշելը, նոյնպէս կազմին աղէկ վիճակի մէջ ըլլալն, կրնայ ըսուիլ թէ ամենադուրին է: Իրիւրին չէ սակայն ճանչնալը թէ կազմը բուն նախնական հինն է, թէ գրքին ճակատէն առաջ պէտք էր սպիտակ երես մը գտնուիլ կամ պէտք էր ուղղելիք ըլլալ. ասոնց համար մասնաշատուկ ծանօթութիւններ կը պահանջուին:

Մեծ փորձառութիւն հարկաւոր է նոյնպէս գրքի մը հազուագիւտ ըլլալն իմանալու համար, վասն զի ասիկա բազմաթիւ պատճառներէ կրնայ կախում ունենալ. իրաւամբ գրքի մը շրջաբերութենէ վերացուելուն շտա մը զանազան պատճառներ կան և բարոյական տեսակէտը մինակը չէ: Երբեմն հեղինակն ինքնին կրնայ իր մէկ հրատարակութիւնը հրապարակէն քաշել ինչպէս բնաւ Bernard Shaw իր Press Cuttings գիրքը. մերթ հազուագիւտ ըլլալը լուի պարագայական կրնայ ըլլալ:

այսպէս 1821ի Լոնտրայի մատենադարանին մէջ պատահած հրդեհը՝ որ բազմաթիւ հատորներ փնացուց, գեղեցիկ հաւաքածոյին ամէնուն ծանօթ վիրդիլիտը մանրատու հատորներէն ամենահազուագիւտը ըրաւ. նոյնպէս առետրական վիճարանու թիւն մը Joseph Condradի Chance կոչուած վէպին առաջին տպագրութիւնը զփութարգիւտ դարձուց:

Ուսանք կը կարծեն թէ զրքի մը առաջին տպագրութիւնը միակ ըլլայ. այս գաղափարը սխալ է, ստէպ առաջին տպագրութեան շատ մը արտատպութիւններ կան, որոնցմէ բուն նախատիպը կը փնտռէ զըրքերու հաւաքածոնքը կազմողը: Յայտնի կը տեսնուի ասիկա Goldsmithի Wakefieldի Արտակալը զրքին մէջ. երկրորդ հատորին երեսներուն մէջ Wakefield սխալ ուղղագրութեամբ եղած է Waekfield. նմանապէս նոյն հատորին 159 էջը սխալմամբ 165 թիւը կը կրէ. սոյն սխալները կը գտնուին մի միայն առաջին տպագրութեան մէջ: Հետեւաբար այս նիւթին մէջ մասնագիտական ծանօթութիւններ անհրաժեշտ են. մանաւանդ որ շատ զրքեր, որոնք զրացուցակներու մէջ իրը առաջին տպագրութիւն նշանակուած են, իրապէս այնպէս չեն: Գնողը պէտք է լուրջ քննութիւններու ձեռնարկէ՝ տեսնելու համար թէ իրաւամբ առաջին նախնական տպագրութիւնն է. խարուիւր դիւրին է և վաճառողներու ճարպիկութիւնը մեծապէս կը նպաստէ անոր:

Այս ամէնէն սակայն չի հետեւիր, թէ ամէն անգամ զրքի մը առաջին տպագրութիւնը միանգամայն հազուագիւտ է և ամէնէն թանկարժէքը. բացառութիւններ կրնան գտնուիլ և կան, որոնց տեղեակ ըլլալու է:

Հաւաքածոնքը կազմողները բազմաթիւ են ըլլայ հին, ըլլայ արդի զրքերու. իսկ զիրք հայթայթել դիւրին է եթէ շատ օրինակներ զոյրութիւն ունենան: Արդէն նոր հրատարակութիւնները ընդհանրապէս մեծ

քանակութեամբ ալ կը տպուին. դիտելու է սակայն որ անծանօթ հեղինակներու երկասիրութիւնները ժողովել այնքան կարևորութիւն չունին. ասոր հակառակն ևս անկարելի չէ որ պատահէ. երբ նոր խեղճ հեղինակ մը ապագային նշանաւոր ըլլայ, այդ պարագային իր առաջին գրական փորձերուն արտատպութիւնները ամէնէն կը փնտրուին ու ձեռքէ կը յափշտակուին:

Գալով հին զրքերու՝ ասոնք ալ թէև ունին տեսակ մը հրապարակի անկայունութիւն, այնու հանդերձ համբաւ վայելող հեղինակները դժուարաւ մոռացութեան կրնան մատնուիլ, և ասիկա նկատողութեան առնելու է. զրքի մը հազուագիւտ ըլլալը միշտ բաւական չէ յարգի ընելու համար. պէտք է ասոր միանայ զրքին գրական արժանիքն ալ՝ հիդինակին առնելը:

Գրքերու վաճառման արժէքը բարձրանալու և իջնելու ատակ է, զլիսաւորապէս ամերիկեան գնումներու ազդեցութեամբ, որով անակնկալ փոփոխութիւններ առաջ կու գան գիներու մէջ. այսպէս վերջերս ձեռագրի մը համար որ մէկ քանի տարի առաջ շատ քիչ բան կ'արժէր, մեծ գումար մը տրուեցաւ Տըտ. Բոզենպայի համեմատ՝ որ մասնագէտ մըն է այս նիւթին, գինները բարձրանալու կը հակին. միայն այս բարձրացումը նոր զրքերու համար չէ: Արդի հեղինակներէն շատերը չկարողացան ըստ բաւականի գիմադրել ժամանակի փորձին, և իրենց զրքերուն տրուած գինները երթալով իջան. բայց հակառակն ալ պատահեցաւ Անոնք որ 1896ին իրենց համար հայթայթեցին A. E. Housmanի A Shropshire Lad գործը՝ հրատարակուած ատեն, հիմայ կրնան այնքան սղերլինի վաճառել՝ որքան բնաւ որ վաւրեցին գնած ժամանակին: Արդի զրքերու համար հրապարակը անկայուն է. իսկ հին զրքերու համար կրնանք ապահովապէս ըսել թէ կայ բարձրանալու հակումը:

* * *